

FYLKESMANNEN I SØR - TRØNDELAG

MILJØVERNAVDELINGEN

MODELL FOR UTMARKSUTNYTTING - A/S MÆRAKER BRUG

FAGGRUPPE:

- FISK
- KART OG DATA
- NATURVERN, FRILUFTSLIV
- VANN, AVLØP, RENOVASJON
- VILT
- VASSDRAGSFORVALTNING

BYGDEFORSKNING
UNIVERSITETET I TRONDH
7260 DRAGVOLL

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDLAG

Miljøvernavdelingen

Rapport nr. 3, 1989

**Bygdeforskning
Universitetet i Trondheim
Rapport nr.6 1989**

FORORD

Arbeidet med dette prosjektet og denne rapporten kom i stand på initiativ fra Miljøvernnavdelingen ved Fylkesmannen sitt kontor i Sør-Trøndelag. Prosjektet er i sin helhet finansiert av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag.

Prosjektarbeidet ble utført av Bygdeforskning ved Universitetet i Trondheim, i hovedsak av Astrid Brattested og Sissel H. Eriksen.

Vi vil takke disponent Per Knotten ved A/S Meraker Brug for å gi oss tilgang på opplysninger om Brukets utmarksvirksomhet. Vi vil også få takke Meråker Jeger og Fiskeforening, representanter fra kommuneadministrasjonen og andre informanter vi hadde kontakt med i arbeidet med denne rapporten.

Trondheim 22.06. 1989

Sissel H. Eriksen,
prosjektleder

INNHOLD

	Side
Kap. 1. INNLEDNING.....	1
1.1. Rapportens bakgrunn og innhold.....	1
1.2. Datagrunnlag.....	1
1.3. A/S Meråker Brug og Meråker kommune.....	2
1.3.1. A/S Meråker Brug.....	2
1.3.2. Meråker kommune.....	3
1.3.3. Rapportens oppbygning.....	5
Kap. 2. A/S MERÅKER BRUG SIN MODELL FOR UTNYTTING AV UTMARK.....	6
2.1. Forutsetningene for modellen.....	6
2.1.1. Store utmarksområder gir stor valgfrihet.....	6
2.1.2. Samordning av driftsformer.....	7
2.1.3. Ekspertise og erfaring.....	7
2.1.4. Infrastruktur.....	7
2.1.5. Samarbeid med Meråker kommune.....	8
2.2. Type tilbud og organisering av dem.....	8
2.2.1. Storviltjakt.....	9
2.2.2. Småviltjakt.....	11
2.2.3. Elvefiske.....	12
2.2.4. Innlandsfiske.....	13
2.2.5. Hytteutleie.....	14
2.2.6. Hyttebygging og anna friluftsliv.....	14
2.3. Brukergruppene.....	14
2.4. Markedsføring.....	15
2.5. Planer og nye tilbud - produktutvikling.....	16
2.6. Oppsummering.....	16
Kap. 3. ØKONOMISK RESULTAT.....	17
3.1. Direkte inntekter.....	17
3.2. Utmarksnæringa sammenligna med skogdrift.....	19
3.3. Antall arbeidsplasser på Bruket.....	21
3.4. Ringvirkninger i lokalsamfunnet.....	21
3.5. Oppsummering.....	22
Kap. 4. SOSIALE KONSKVENSER.....	23
4.1. Grupperinger i og utenfor kommunen.....	23
4.2. Sosiale konflikter.....	25
4.2.1. Konflikter knytta til tilgjengelighet.....	25
4.2.2. Konflikter knytta til næringsinteresser.....	27
4.2.3. Konflikter knytta til eiendomsinteresser.....	27
4.3. Oppsummering.....	28

Kap. 5.	SAMARBEID - EN FORUTSETNING FOR OVERFØRBARHET....	29
5.1.	Eiendomsstruktur.....	29
5.2.	Grunneiersamarbeid og alternativ utnytting av utmarksressurser.....	30
5.3.	Årsaker til grunneiersamarbeid.....	32
5.4.	Årsaker til manglende samarbeid.....	35
5.5.	Andre samarbeidspartnere.....	36
5.6.	Hvordan endre holdninger til samarbeid?.....	37
5.7.	Oppsummering.....	38
Kap. 6.	OVERFØRBARHET.....	40
6.1.	Hva kan andre grunneiere lære av A/S Meraker Brug?.....	40
6.1.1.	Store utmarksarealer.....	41
6.1.2.	Samordning av flere driftsformer.....	41
6.1.3.	Ekspertise og erfaring.....	42
6.1.4.	Infrastruktur.....	43
6.1.5.	Aktuelle samarbeidspartnere.....	43
6.2..	Oppsummering.....	44
Kap. 7.	OPPSUMMERING.....	45

TABELLER**FIGURER****LITTERATURLISTE****VEDLEGG**

1. INNLÉDNING

1.1. Rapportens bakgrunn og innhold

Alternativ utnytting av utmark og organisering av denne har i den seinere tida blitt mer og mer aktuelt. Dette har særlig sin årsak i mangel på arbeidsplasser i distrikta, kombinert med den nye trenden innafor tiltaksarbeid som går ut på å utnytte lokale krefter og ressurser.

Når vi snakker om alternativ utmarksutnytting, mener vi utnytting på en annen måte enn det som til nå har vært vanlig. Utmarka har tradisjonelt blitt nytta av grunneierne til "matauk" i form av jakt og fiske. I tillegg kommer bærplukking, bruk av krattskog til ved og lignende. Til en viss grad har også andre enn grunneierne brukt utmarka til jakt og fiske ved kjøp av rettigheter. En bedre tilrettelegging av slike tilbud for mer kommersiell utnytting, er i hovedsak hva vi legger i begrepet alternativ utmarksutnytting (Jfr. St.melding nr. 57 1980/81).

Når vi referer til utmarksutnytting generelt forstår vi her all utmarksutnytting med unntak av skogbruk.

Vi skal i denne rapporten beskrive A/S Meråker Brug sin modell for drift av utmark i Meråker kommune. De har lang erfaring med ulike former for utmarksdrift. Vi vil bl.a. vurdere økonomiske og sosiale konsekvenser av en slik modell. I tillegg vil vi ta opp i hvor stor grad denne modellen er overførbar til andre kommuner, og under hvilke betingelser dette kan skje.

1.2. Datagrunnlag

Det meste av dataene som er benyttet i denne rapporten, er henta fra intervjuer med informanter fra A/S Meråker Brug, Meråker kommune, Meråker Jeger og Fiskeforening og representanter fra handelsstanden i Meråker. Vi har også snakket med en informant

fra viltnemda i kommunen. Vi har dels benyttet oss av personlige intervjuer og dels av telefonintervjuer.

Ved våre møter med informantene har vi også hatt tilgang på intern skriftlig informasjon, dette har letta arbeidet betraktelig.

I tillegg har vi benyttet oss av det skriftlige materialet som er offentlig tilgjengelig, både av statistikk og litteratur (Se litteraturliste).

1.3. A/S Meraker Brug og Meråker kommune

Før vi går inn på A/S Meraker Brug sin modell for utnytting av utmarka i Meråker kommune og konsekvensene av den, er det nødvendig å si noe om det spesielle forholdet som gjør seg gjeldene mellom disse to partene.

1.3.1. A/S Meraker Brug

Meraker Gods (nå A/S Meraker Brug), har eksistert som en enhet helt siden 1639. A/S Meraker Brug blei stifta som aksjeselskap i 1906 og det er bedriftens nåværende form. Dette selskapet driver i dag skogbruk, utmarksnæring og eiendomsforvaltning.

A/S Meraker Brug eier pr. i dag 1.219.000 dekar utmark i Meråker kommune, dette utgjør omtrent 85% av alt utmarksarealet i kommunen. Bruket har også eiendommer i Malvik, Stjørdal, Leksvik, Steinkjer og Levanger. Som vi ser av tabell 1.1. på neste side, utgjør eiendommene i Meråker over 90% av Brukets totale eiendommer.

Tabell 1.1. Oversikt over A/S Meraker Brugs eiendommer i og utenfor Meråker kommune

Kommune:	Areal (dekar):	% av totalt areal:
Meråker	1.219.000	91
Malvik	63.000	5
Stjørdal	48.000	4
Leksvik, Steinkjer og Levanger	10.000	1
Totalt areal	1.340.000	100

Kilde: A/S Meraker
Brug

Av Brukets totale arealer, er 1/5 (250.000 dekar) klassifisert som produktiv skogmark, mens det resterende (969.000 dekar) er klassifisert som fjell, vidde, uproduktiv skogmark, myr og vann.

Pr. i dag eier og forvalter Bruket omtrent 85% av utmarka i kommunen, og det har fiskeretten til øvre del av Stjørdalselva, som er ei svært attraktiv lakseelv.

1.3.2. Meråker kommune

A/S Meraker Brug har opp gjennom årene vært arbeidsgiver for store deler av befolkninga i Meråker kommune. Innflytelsen som bedrifta har hatt på lokalsamfunnet setter sitt preg på kommunen også i dag. Meråker kommune er et ensidig industristed, med 2849 innbyggere (SSB: Nye distriktstall, nr.2 1988). I 1987 var omtrent en tredjedel (367 personer) av den totale arbeidsstyrken sysselsatt innafor industri, de aller fleste ved Meråker Smelteverk (SSB: Nye distriktstall nr.2 1988). Resten av arbeidsstyrken fordeler seg omtrent jevnt på andre næringer.

Vi skal ikke gå nærmere inn på de enkelte næringerne her, bare si litt om landbruksnæringa, da den har nær sammenheng med utnytting av utmarksressursene. Landbruket i Meråker har liten betydning med hensyn til antall sysselsatte sammenligna med andre kommuner i Nord-Trøndelag. I 1987 fantes det 86 bruksenheter i kommunen. Fra herredsagronomen i Meråker har vi fått opplyst at det i 1988 var omtrent 70 bruk totalt som hadde dyr (melkekyr, ungnaut, gris, pelsdyr og /eller sau.)

Vi fikk også opplyst at i Meråker kommune fantes totalt ca 1400 vinterfora sau. Landbruksvirksomheten i Meråker utgjør omtrent 65 årsverk medrekna planteproduksjon. Men en svært liten andel, omtrent 15 personer, har landbruk som eneste inntektskilde (intervju med herredsagronomen i Meråker 10/5 1988).

De fleste gårdene i Meråker var fram til 1906 underlagt Meraker Gods. Da gårdene ble solgt fra Godset i 1906 ble de tillagt egen gårdsskog eller bruksrett i et felles skogstykke. Totalt eier gårdene i Meråker i dag ca. 90.000 dekar skog og utmark. Dette arealet består av 32.000 dekar eiendomsskoger og 58.000 dekar felleskogstykker eller almenninger. Resten av arealet, 1.219.000 dekar eies av A/S Meraker Brug. Dette utgjør ca 85% av all utmark i Meråker kommune. Det eksisterer også et grunneierlag for de bøndene som eier utmark. Grunneierlaget samarbeider med A/S Meraker Brug om utnytting av utmarka til elgjakt.

Mellan A/S Meraker Brug og gårdbrukerne som eier grunn langs elva, eksisterer en avtale om ferdsel og oppsyn i forbindelse med laksefiske. Avtalen innebærer at gårdbrukerne har adgang til fiske mot å stille grunn til rådighet for ferdsel og utøve oppsyn. Denne avtalen er av forholdsvis ny dato. I tillegg har bøndene bruksrett til seterdrift. Det har imidlertid vært flere konflikter mellom Bruket og bøndene omkring rettighetene i utmarka. Dette er konflikter som har sin årsak i den spesielle eiendomsstrukturen i utmarka i Meråker. De har røtter fra 1799 da Meraker Kongealmenning ble privat eid, og fra 1906 da bøndene gikk over fra å være leilendinger til å bli sjøleigere.

Som det kommer fram ovenfor, har befolkninga i Meråker kommune helt fram til våre dager vært i et avhengighetsforhold til Bruket. Som arbeidsgiver og stor grunneier har Bruket hatt interesse av å "leve i fred" med allmuen. Dette har resultert i en politikk som sikrer befolkninga tilgang på noen av de godene Bruket forvalter. Dette er den politikken Bruket fører overfor befolkninga pr. i dag. Hvordan det har vært tidligere skal vi ikke komme inn på her.

1.3.3. Rapportens oppbygging

Vi skal i det følgende beskrive modellen A/S Meraker Brug har for utnytting av utmarka, hvordan tilbudene er organisert og markedsført og hvilke brukergrupper som er aktuelle. Så vil vi se på de økonomiske og sosiale konsekvensene av drifta. Til slutt vil vi ta for oss mulighetene for å overføre modellen til andre kommuner og under hvilke betingelser dette kan skje.

2. A/S MERAKER BRUG SIN MODELL FOR UTNYTTING AV UTMARK

A/S Meraker Brug har som overordnet mål å ivareta forvaltningsmessige hensyn. Innen de ulike kategoriene av tilbud stilles de samme krav til at forvaltningsmessige mål skal etterleves. Innenfor disse rammene utnyttes ressursene kommersielt.

A/S Meraker Brug har tradisjoner når det gjelder kommersiell utnytting av utmark. Fra gammelt av har utenlandske jegere og fiskere kommet til Meråker for å nyte godt av naturressursene. Vi skal først si litt om de spesielle forutsetningene som A/S Meraker Brug har for å drive kommersiell utnytting av utmarka. Dernest skal vi ta for oss modellen som den praktiseres i dag.

2.1. Forutsetningene for modellen

Det er i hovedsak fem fordeler A/S Meraker Brug har når det gjelder å drive utmarksnæringen på en kommersiell måte:

- * Store utmarksområder gir stor valgfrihet
- * Samordning av driftsformer
- * De har ekspertise og erfaring
- * De har bygd opp en infrastruktur gjennom lang tid
- * De kan påvirke planlegginga av utmarksutnyttinga i kommunen

2.1.1. Store utmarksområder gir stor valgfrihet

Store utmarksarealer er en betingelse for at Bruket kan tilby et variert utvalg av interessante utmarksprodukter. De kan tilby mange typer jakt- og fisketilbud av ulik standard og til varierende priser. Det er enkelt for kundene å få oversikt over de ulike produktene, i og med at områdene er underlagt samme administrasjon.

Eiendomsstrukturen i utmarka er vanligvis prega av mange små grunneiere (Landbrukstellinga 1979). Derfor er det få

grunneierne som alene kan oppfylle betingelsen om store arealer.

Dersom en har tilgang på større arealer kan også de enkelte jaktvalda organiseres i større enheter.

2.1.2. Samordning av driftsformer

I og med at Bruket forvalter store områder, praktiserer de også flere former for drift av utmarka. De driver skogbruk, hytte-, jakt- og fiskeutleie i en og samme bedrift. Planlegging av bruksmåte for de forskjellige delene av utmarka kan tilpasses egnethet og lønnsomhet. Bruket kan f.eks sørge for at det i skogsdrifta blir tatt hensyn til viltet.

2.1.3. Ekspertise og erfaring

A/S Meraker Brug har innsett de økonomiske verdiene som ligger i alternativ utnytting av utmarka. Dette, samt tilstrekkelige ressurser, har gjort at Bruket har knyttet til seg fagkompetanse innen området. De har fra 1961 hatt egen viltstellskonsulent som har hovedansvaret for de alternative utmarksnæringene. Bruket har også mange års erfaring med organisering og tilrettelegging av utmarksprodukter. Dette er en type erfaring og ressurser som mindre grunneiere oftest ikke har.

2.1.4. Infrastruktur

På grunn av sin spesielle økonomiske stilling, har også Bruket kunnet bygge opp en infrastruktur over lengre tid, som de i dag utnytter til jakt- og fisketilbudene. Gamle hus og tømmerkoier er satt i stand og brukes som overnattingstilbud for tilreisende jegere og fiskere.

2.1.5. Samarbeid med Meråker kommune

I kraft av sin størrelse som utmarkseier og i egenskap av sin stilling som arbeidsgiver i kommunen, har Bruket anledning til å påvirke kommunens arealplanlegging. Det er et utstrakt samarbeid mellom kommunen og Bruket i plansaker som vedrører utmarka.

Alle disse fem forutsetningene gjør at A/S Meraker Brug står spesielt godt rusta til å utnytte utmarka på en økonomisk og forvaltningmessig gunstig måte. Vi kommer tilbake til hvordan disse forutsetningene kan oppfylles i andre bygder og kommuner i kap. 6 og 7 i denne rapporten.

I det følgende skal vi beskrive virksomheten slik den fungerer i dag.

2.2. Type tilbud og organisering av dem

For å beskrive A/S Meraker Brug sin utnytting av utmarksressursene, er det mest naturlig å ta utgangspunkt i inndelinga av de forskjellige tilbudene de har på utmarkssektoren. Vi vil beskrive de enkelte tilbudene, brukergruppene, hvordan tilbudene blir organisert og markedsført og kort om planer og idéer for framtida.

Det er i grove trekk snakk om seks typer tilbud:

- * Storviltjakt (hovedsaklig elg)
- * Småviltjakt
- * Elvefiske (hovedsaklig laks)
- * Innlandsfiske
- * Hytteutleie
- * Hyttebygging og anna friluftsliv.

2.2.1. Storviltjakt

Det felles årlig mindre enn 10 hjort og 10 til 20 rådyr på A/S Meraker Brug sine eiendommer. Ressursmessig er hjort og rådyr av liten verdi sammenlignet med elgen. Derfor er bare de tilbud som gjelder elg og organisering av disse, tatt med i denne rapporten.

Som vi ser av tabell 2.2., forvalter A/S Meraker Brug over 80% av det elgproduserende arealet i Meråker kommune. Bruket har også samarbeid med grunneierlaget om elgjaktvald.

Tabell 2.1. Elgproduserende areal i Meråker kommune

Område/grunneier	dekar	% av totalt elgprod. areal
Stordalen allmenning	46.000	9,5
Meråker grunneierlag	32.000	7
A/S Meraker Brug	398.000	83,5
Totalt	476.000	100

Kilde: Viltņemda i
Meråker

Elgjakta er organisert i vald fra 7.000 til 40.000 mål. Antall dyr varierer fra de minste valdene med tre til fire dyr og til de største helt opp til tolv dyr. Tallet på jegere varierer også med størrelsen på jaktvalda, fra tre til åtte. Det skytes årlig ca. 100 elg i Meråker. Totalt er det ca. 130 jegere som jakter på elg i Meråker hvert år.

Storviltjakta er igjen delt inn i to typer tilbud, som er retta mot ulike brukergrupper:

- * eksklusiv og
- * ordinær jakt.

Eksklusiv jakt

Omtrent 15% av dyrene felles innafor det A/S Meraker Brug sjøl kaller eksklusiv jakt. Denne jakta foregår på områder som er spesielt godt egna for jakt, både topografisk sett og i forhold til avstand fra andre utfartsområder. Denne jakta har preg av pakkeløsninger, i den forstand at overnatting og lignende er en del av tilbuddet.

For denne delen av storviltjakta, benyttes 2-3 lokale guider. Dels skal guidene være med på å sikre jegerne utbytte, og dels skal de sikre riktig avskytning. Det finnes også jakttårn som benyttes i denne delen av jakta. Omtrent 55.000 dekar nyttes til denne typen jakt. Totalt benytter 12-14 personer seg av dette tilbuddet hvert år. Jegertettheten er en jeger pr. 4000 dekar.

I den eksklusive delen av jakta benyttes hverken kilopris eller grunnavgift. Jegerne betaler en viss sum for i det hele tatt å benytte seg av tilbuddet, uansett utbytte. Dersom jegerne feller dyr, praktiseres diverse tillegg. Her kan for eksempel nevnes taggavgift, en avgift som betales for antall tagger på geviret til elgen som felles! Dette gjør at den totale prisen, eller inntektene på dette jakttilbuddet blir betraktelig høyere enn for ordinær jakt. I tillegg kommer overnatting, leie av guider og lignende. Omregnet til kilopris var denne i gjennomsnitt ca. 60 kroner pr. kilo elgkjøtt på denne typen jakt i 1987.

Ordinær jakt

De resterende arealene blir drevet på ordinært vis. Arealene blir leid bort på årskontrakter stort sett til lokale, men også til tilreisende jegere. Totalt benytter 100 til 115 jegere seg av dette jakttilbuddet pr. år. Det er i snitt ca 3000 dekar pr. jeger.

For den ordinære jakta betales en grunnavgift pr. dyr på 700 til 900 kroner, alt etter type dyr (ku, okse eller kalv). Denne avgifta faller bort dersom dyret felles. Jegerne betaler kun kilopris for kjøtt, i 1987 var gjennomsnittsprisen på 35,50

kroner. Prisene varierer fra 20 til 60 kroner pr. kilo, alt etter hvilke type dyr som felles.

2.2.2. Småviltjakt

Småviltjakta omfatter jakt på rype, storfugl, and og canada-gås, og er i prinsippet delt på samme måte som storviltjakta. A/S Meråker Brug utnytter 40% av utmarksarealet til såkalt eksklusiv utleie, mens de resterende 60% leies av Meråker Jeger og Fiskeforening.

Tabell 2.2. A/S Meråker Brugs jaktareal som blir nytta til småviltjakt

Andel leid av Meråker Jeger og fiskeforening	808.000 Dekar
Andel til eksklusivt utleie	532.000 Dekar
Totalt areal	1.340.000 Dekar

Eksklusiv jakt

Den eksklusive småviltjakta som A/S Meråker Brug sjøl disponerer foregår på områder i størrelsesorden 10.000 til 40.000 mål. Prisene ligger på 50 til 60 øre målet. Dessuten er det tillegg for enkle hytter, som er på 20 til 60 kvadratmeter. Dette er stort sett gamle skogskoler som er restaurert. Noen av hyttene er i den seinere tida blitt utstyrt med badstu for å øke komforten, men en har samtidig beholdt "villmarkspreget". Dette jakttilbuddet benyttes stort sett av tilreisende norske jegere.

Ordinær jakt

Meråker Jeger og Fiskeforening driver det vi kan kalle et ordinært jakttilbud på de arealene de forvalter til småviltjakt. De har kun tilbud til sine egne medlemmer om småviltjakt med hund. For å få medlemskap i Meråker Jeger og Fiskeforening må en være bosatt i Meråker kommune. Medlemmene betaler 260 kroner i

året for å få jakte på de områdene som foreninga disponerer. Denne avgifta går stort sett til å dekke Jeger og Fiskeforeninga sine leieutgifter til A/S Meraker Brug, som i 1987 var på omtrent 20.000 kroner.

I tillegg har Meråker kommune en spesialavtale med Bruket. Den sikrer alle innbyggerne i kommunen rett til småviltjakt uten hund på ca. 700.000 dekar jaktareal. Disse arealene er en del av det totale småviltarealet. Denne avtalen ble inngått i 1974 og har gyldighet i 20 år.

2.2.3. Elvefiske

Elvefiske består i hovedsak av laksefiske. Det fiskes også noe ørret, men dette representerer en svært liten del i forhold til laksen. I det følgende kommer vi derfor til å bruke laksefiske som benevnning på dette fisket.

Tabell 2.3. Antall kilometer lakserett A/S Meraker Brug forvalter

Andel leid av Meråker Jeger og fiskeforening	18 km
Andel til eksklusivt utleie	5 km
Totalt	23 km

Eksklusivt fiske

Laksefisketilbudet er også delt i flere typer tilbud på samme måte som for jakt. 5 km (22%) disponeres av A/S Meraker Brug. Dette er en strekning som ligger i tilknytning til en gammel gård; "Renå". Fra gammelt av har laksefiskere fra England hatt dette stedet som tilholdssted i laksesesongen. Hovedbygningen er nå satt i stand og brukes som overnatningssted for fiskere som

benytter seg av det eksklusive laksefisketilbudet. Vi har ingen eksakte opplysninger om hva prisene er på denne formen for laksefiske. Men vi har fått understreka at dette er en betydelig inntektskilde for A/S Meraker Brug.

Ordinært fiske

18 km (78%) av de 23 km. elv som A/S Meraker Brug har fiskeretten til, leies bort og forvaltes av Jeger og Fiskeforeninga. Størstedelen av fiskesesongen selges sesongkort, ukekort og døgnkort til alle som ønsker å kjøpe. Medlemmer i jeger og fiskeforeninga får et rimeligere tilbud enn ikke-medlemmer. Medlemmene benytter seg helst av sesongkort og betaler 400 kroner for dette. Ukekort og døgnkort benyttes i hovedsak av tilreisende, mest nordmenn og svensker.

Meråker Jeger og Fiskeforening har som mål å sikre sine medlemmer og andre et rimelig tilbud innen fiske såvel som jakt. For å kunne oppfylle sine økonomiske forpliktelser overfor Bruket, har de imidlertid også gått ut med et eksklusivt tilbud ei begrensa tid av året. Da koster det 12.000 kroner å disponere en avgrensa elvestrekning i ei uke. I tillegg kommer overnatting. I denne perioden er strekningen stengt for andre fiskere.

Grunneierfiske

Bruket har også et tredje fisketilbud gjennom en avtale mellom A/S Meraker Brug og Elveeierlaget i kommunen. Avtalen sikrer bønder med gårdsbruk som grenser til elva fiskerett. Denne avtalen er omtalt på side 4.

2.2.4. Innlandsfiske

Innlandsfiske med stang er tilgjengelig for alle innbyggere i kommunen mot vanlig fisketrygdavgift til staten. Det betales ikke avgift til grunneier (Bruket), noe som er vanlig de fleste steder. Dette er en spesialavtale mellom kommunen og A/S Meraker Brug. I tillegg selges fiskekort til alle interesserte til-

reisende. Dette tilbuddet er lite utvikla, og inntektene fra denne delen av fisket er minimale sammenligna med laksefiske.

2.2.5. Hytteutleie

A/S Meraker Brug driver også hytteutleie. Dette er en virksomhet som i stor grad er knyttta til jakt og fisketilbudene. Dersom de tilreisende jegerne og fiskerne ønsker overnatting, disponerer Bruket slike tilbud.

2.2.6. Hyttebygging og anna friluftsliv

A/S Meraker Brug bygsler bort tomter til hytteeiere. Dette er en virksomhet som har pågått i 40 år. Det er ikke knytta noen jakt eller fiskerettigheter til det å bygsle hyttetomt. Virksomheten har stort sett blitt drevet for å imøtekommе ønsker fra allmenheten. For framtida har imidlertid Bruket planer om å utnytte denne ressursen mer kommersielt.

Andre typer friluftsliv utenom jakt og fiske, tas ikke opp i denne rapporten. Vi nevner bare at A/S Meraker Brug også er involvert i planer for turistutbygging. Det dreier seg for det meste om tilbud i skisesongen.

2.3. Brukergruppene

For å ivareta lokalbefolkinga sine interesser kombinert med økonomisk drift, er Brukets produkter retta mot ulike brukergrupper:

- * Lokalbefolkinga i Meråker
- * Tilreisende, eksklusive jegere og fiskere
- * Andre tilreisende jegere og fiskere
- * Hytteeiere
- * Andre turister

Det eksklusive laksefiske og den tilsvarende jakta, er stort sett retta mot tilreisende jegere og fiskere, kunder som kommer kun for jakt- og fiskeopplevelsen. Slike løsninger innebærer tilbud om overnatting og andre fasiliteter.

Lokalbefolkninga kan skaffe seg adgang til storviltjakt ved å leie jaktvall til ordinær jakt. Dette tilbuddet kan også tilreisende jegere benytte seg av. Småviltjakt med hund og laksefiske er tilgjengelig for lokalbefolkningen gjennom den lokale jeger og Fiskeforeninga, som leier store deler av A/S Meraker Brug sine eiendommer. Tilreisende kan her benytte seg av A/S Meraker Brug sine eksklusive tilbud.

Jeger og Fiskeforeninga sitt laksefiske er et tilbud som også kan benyttes av tilreisende.

Her må en også nevne hytteeierne som en gruppe for seg. De er ikke nødvendigvis jegere og fiskere, men nytter utmarka til annen rekreasjon.

2.4. Markedsføring

A/S Meraker Brug driver ingen markedsføring i moderne forstand. De gruppene tilbudene er retta mot, har Bruket hatt kontakt med i lengre tid. De har bygd opp et sjølrekrytterende marked.

Meråker Jeger og Fiskeforening driver en begrensa form for markedsføring av sine tilbud på laksefiske. De markedsfører sine tilbud via annonsering i aviser. De har også drevet en del markedsføring på Storlien (svensk turiststed ikke langt fra Meråker) i form av brosjyrer og lignende.

Jeger og Fiskeforeninga har heller ingen ønsker om en mer kommersiell bruk av de områdene de forvalter. De har som mål å kunne tilby sine egne medlemmer et rimelig jakt- og fisketilbud, og dermed sikre lokalbefolkninga sine interesser.

2.5. Planer og nye tilbud - produktutvikling

Det foreligger planer for en mer ekspansiv utnytting på hytte og turistsektoren i Teveldalen. Det innebærer blant annet alpinanlegg, fritidshus og andre overnattingsemuligheter. Disse planene er foreløpig bare på "tegnebrett-stadiet", og eventuell realiseringa ligger langt fram i tid.

Brukst har også planer om videre utnytting av vilt- og fiskeressursene. Disse planene er imidlertid ennå bare idéer. Det dreier seg om å lansere flere pakkeløsninger til nye kjøpergrupper som ikke har erfaring med jakt og fiske. Særlig er det aktuelt å bearbeide produktene som har utgangspunkt i småviltjakt. Innlandsfiske er også en ressurs som kan utnyttes bedre i framtida.

Denne typen produkter krever markedsføring i en helt annen stil enn de tidligere nevnte tilbudene. Det er her snakk om å komme inn på nye markeder der en må konkurrere på linje med andre ferie- og fritidstilbud til folk flest.

2.6. Oppsummering

A/S Meraker Brug sin modell for utmarksutnytting har utgangspunkt i en spesiell eierstruktur. Det er store utmarksarealer som er samlet hos samme grunneier. Dette åpner for muligheter til bedre planlegging og organisering av alternative utmarkstilbud.

Den modellen vi har skissert ovenfor, er et eksempel på at en kan kombinere utmarksnæring med kommersiell utnytting og samtidig ta hensyn til ressursforvaltning. Modellen viser også hvordan tilbudene må rettes mot de forskjellige brukergrupper. Det er tatt hensyn til lokalbefolkingas såvel som tilreisendes interesser og behov.

I neste kapittel skal vi se nærmere lønnsomheten og ringvirkningene av denne typen utmarksnæring.

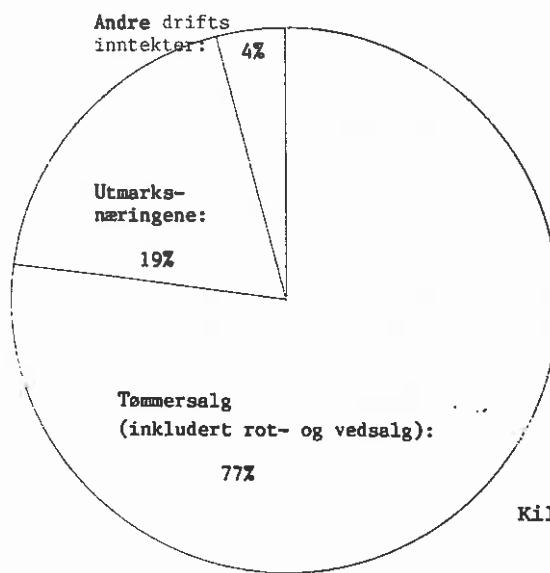
3. ØKONOMISK RESULTAT

I dette kapitlet skal vi se på de økonomiske resultatet av A/S Meraker Brugs utmarksdrift. Først skal vi ta for oss Brukets direkte inntekter, og sammenligne den alternative utmarksnæringa med skogdrifta. Dernest vil vi se litt på hva utmarksdrifta har å si i form av arbeidsplasser på Bruket og ringvirkninger i Meråker kommune ellers.

3.1. Direkte inntekter

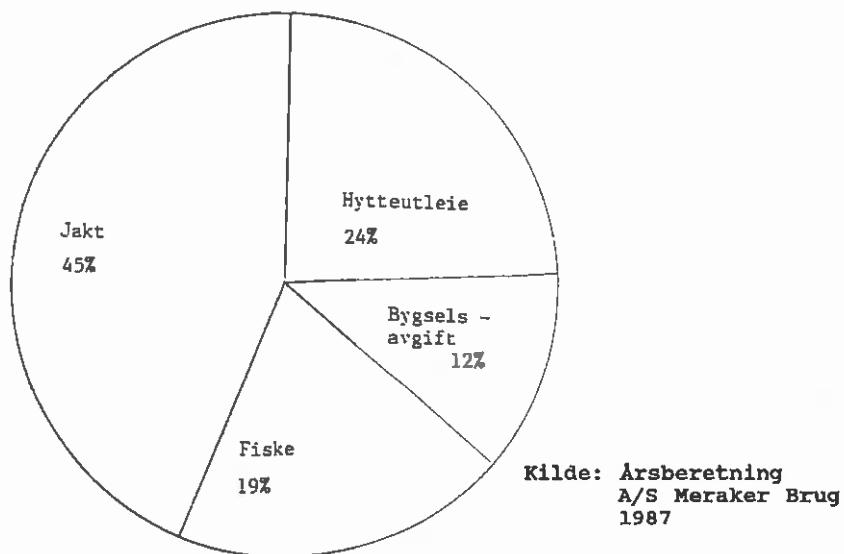
Inntektene fra utmarknæringene jakt, fiske, bygsling av hytte-tomter og hytteutleie, utgjorde i 1987 den nest største innteks-kilda for Bruket (se figur 3.1.). Inntektene fra denne sektoren økte med nesten 10% fra 1986 til 1987.

Figur 3.1. A/S Meraker Brugs totale inntekter, fordelt på sektorer.

Kilde: Årsberetning
A/S Meraker Brug
1987

Figur 3.2. A/S Meraker Brugs inntekter av utmarksdrift, totalt ca. 1,5 mill. kroner.

Bruttoinntektene på utmarkssida utgjorde i 1987 noe over 1,5 millioner kroner. Nettoinntektene var på noe under halvparten av dette beløpet. Som vi ser av figur 3.2 er det utleie av jaktrettigheter som utgjør den største delen av inntektene fra utmarksnæringen, ca 45%. Av jaktinntektene utgjorde utleie av storviltvald litt over to tredjedeler og inntekter fra utleie av småviltjakt noe under en tredjedel. Vi har ikke eksakte opplysninger om hvor stor del av dette som kom fra henholdsvis eksklusiv og ordinær jakt, men som vi har vært inne på tidligere, representerer den eksklusive delen en betydelig inntektskilde.

Inntekter fra utleie av fiskerettigheter sto for noe under en femtedel (19%) av inntektene på utmarkssektoren. Her utgjør laksefiske nesten 100%. Det eksklusive utleie av laksefisket er den viktigste inntektskilda.

Inntektene fra hytteutleie utgjorde ca. en fjerdedel (24%) av inntektene på utmarkssida. Dette er hovedsaklig inntekter som

følger av utleie av jakt og fiskerettigheter (inntekter fra overnattingstilbud til tilreisende jegere og fiskere). Disse inntektene kommer i tillegg til det som tidligere er nevnt som inntekter av utleie av jakt og fiske.

Resten av inntektene på utmarkssida kom fra gårds og bygseavgift (12%).

3.2. Utmarksnæringa sammenligna med skogdrift

For å få et bilde av lønnsomhet innafor utmarksnæringene er det tjenlig å sammenligne med skogsdrifta. Det kan gjøres ved å se hvor stor del inntektene på utmarksnæringssida utgjør i forhold til pris pr. kubikkmeter tømmer.

Tabell 3.1. Sammenligning av lønnsomhet i skogsdrift og utmarksdrift, A/S Meraker Brug 1987

Gjenomsnittspris, pr.m ³ tømmer:	kr. 327,70
Driftsutgifter pr.m ³ tømmer:	" 262,16
Gjennomsnitt nettoinntekt pr.m ³ tømmer:	kr. 65,54
Inntekt alternativ utmarksutnytting, pr.m ³ tømmer:	kr. 81,15
Driftsutgifter alternativ utmarksutnytting, pr.m ³ tømmer:	" 45,44
Gjennomsnitt nettoinntekt, utmarkssektoren pr.m ³ tømmer:	kr. 35,71

I oversikten ovenfor har vi brukt bruttoinntekt av utmarksnæringene i 1987 og dividert på salgskvantum av tømmer samme år, og sammenligna skogsdrifta med utmarksnæringene. Utmarksnæringene

dekker her også områder som i sin helhet ligger utenom produktivt skogsområde (laksefiske, hytteutleie og rypejakt).

Gjennomsnittsprisen på tømmer i 1987 var 327,70 kroner pr.m³ (skurtømmer, massevirke og flisvirke). Resultatet blir som vist et tillegg i pris på over 80.- kroner, eller nesten 25% økning av gjennomsnittlig pris pr. kubikkmeter tømmer. Her er hele den alternative utmarkssektoren regna med; jakt, fiske og byggsavgift og hytteutleie. Dersom vi ser kun på jakt (stor- og småvilt) får vi et tillegg på ca. 36.- kroner, eller litt av tømmerprisen.

Det er også nødvendig å se på utgiftsidene på de to forskjellige sektorene. Det viser seg at nettoinntektene av alternativ utmarksutnytting relativt sett er betraktelig større enn nettoinntektene av skogbruk. Dette skyldes at investeringene og driftsutgiftene i skogbruket er større enn de er i utmarksnæringa. Det er billigere å drive utmarksnæring enn å drive skogbruk. Dersom vi regner med nettotall blir bildet enda gunstigere for utmarkssektoren.

De totale driftsutgiftene på den alternative utmarkssektoren beløper seg til noe over halvparten av inntektene (56%). Det tilsvarende tallet for skogdrifta er ca 80%. Her er også tatt med et statstilskudd til skogdrifta på inntektssida. Dersom vi trekker fra utgiftene på de to ulike sektorene ser vi av tabell 3.1. at økningen i inntektene fra den utmarkssektoren utgjør over 35 kroner pr. kubikkmeter tømmer. Sett i forholdene til nettoinntektene i skogdrifta blir dette en økning på nesten 55%.

I disse tallene ligger det et dobbelt budskap. For det første ligger det et betydelig inntektpotensiale i alternativ utmarksutnytting gjennom god organisering av utmarksressursene. For det andre ser vi at salg av jakttrettigheter utgjør noe under halvparten av "tømmerpristillegget". Disse talla bør være av stor interesse i ei tid der lokal mobilisering og satsing på lokale ressurser ser ut til å være en av få muligheter til lokal utvikling.

Vi har lite opplysninger om hvor store investeringer som er gjort i utmarksnæringa av A/S Meraker Brug. De har som sagt drevet denne formen for utmarksnæring i mange år. Mange av de faste innstallasjonene er tilgjengelige, eller de har vært bygd opp over lang tid.

Det meste av investeringene er gjort i forbindelse med overnattingstilbud. Restaurering av den gamle gården "Rendå", er en av de største investeringene. Ellers benytter Bruket gamle tømmerkoier som overnattingstilbud til en stor del av sine jegere. Dette krever også en del vedlikehold og modernisering.

3.3. Antall arbeidsplasser på Bruket

Brukets hadde i 1987 23 heltidsansatte og i tillegg kom en del sesongarbeidere, slik at det totale antall årsverk var 28. På utmarksida er det en stilling for en viltstellkonsulent. I tillegg kommer omtrent 2 årsverk som inkluderer guiding, vedlikehold og kontorarbeid. De ansatte veksler mellom de forskjellige gjøremålene. Det er bare villtstellkonsulenten som er ansatt kun på den alternative utmarkssektoren.

Som vi ser gir ikke utmarksnæringa i seg sjøl så mange arbeidsplasser. Men sett utfra et lokalsamfunnsperspektiv, er hver enkelt arbeidsplass viktig. Med det inntektpotensialet som A/S Meraker Brug har i utmarkssektoren, er det rom for investeringer som igjen kan føre til nye arbeidsplasser. Vi ser også av gjennomgangen av inntekter og utgifter, at utmarkssektoren er en viktig inntektskilde. Dermed er den med på å opprettholde hele drifta sin lønnsomhet, og dermed adskillig flere arbeidsplasser.

3.4. Ringvirkninger i lokalsamfunnet

I fagøkonomiske termer kan vi se utmarksnæringa som en økonomisk basisnæring som gir ringvirkninger eller såkalt multiplikasjons-effekt innen regionen. Vanlig økonomisk teori tilsier ring-

virkning av en økonomisk virksomhet til andre virksomheter. I tillegg til de direkte arbeidsplassene som er på A/S Meraker Brug, finner vi også enkelte arbeidsplasser i bygda som støtter seg på den utmarksvirksomheten som A/S Meraker Brug driver. Flere av campingplassene bruker tilgang til jakt og fiske som et ledd i markedsføringa.

Handelsstanden får ekstra inntekter av de tilreisende jegerne og fiskerne. I følge en undersøkelse som blei foretatt blant jegere i Trondheim i 1986, legger hver enkelt jeger igjen omtrent 1600 kroner, eller omtrent 40% av jaktutgiftene i jaktkommunen. Dette beløpet omfatter alle typer utgifter i forbindelse med jakt (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Miljøvernavdelingen 1987).

3.5. Oppsummering

Denne gjennomgangen av de økonomiske konsekvensene av A/S Meraker Brug sin utmarksutnytting, viser at det ligger et økonomisk potensiale i denne næringa. Lønnsomheten er god i forhold til skogdrifta og driftskostnadene er forholdsvis små.

Vi har vist at driftskostnader i alternativ utmarksutnytting for A/S Meraker Brug i 1987 utgjorde 56% av bruttoinntektene. Det tilsvarende tallet for skogbruket var 80%. Utmarksnæringa ga i 1987 et nettotillegg i tømmerpris på nesten 55%, eller 35,71 kroner.

Det er vanskelig å gjøre eksakte beregninger av ringvirkningene. Likevel er det ingen tvil om at Brukets utmarksvirksomhet gir ringvirkninger i lokalsamfunnet som helhet.

4. SOSIALE KONSEKVENSER

I dette kapitlet skal vi se på noen sosiale konsekvenser av Brukets modell for utnytting av utmarksressursene i Meråker. Interessante problemstillinger med tanke på modelloverføring til andre bygder, er om modellen gir grunnlag for visse typer konflikter. Vi har sett at den modellen som praktiseres er økonomisk lønnsom og ivaretar og forvaltningsmessige hensyn. Vi har også vært inne på at en i planlegging av de ulike utmarkstilbudene har tatt hensyn til ulike brukergrupper og deres interesser.

I utgangspunktet kan en stille spørsmål om enkelte grupper helt eller delvis ekskluderes p.g.a. formelle eller funksjonelle barrierer. Et eksempel på en formell barriere kan være at grunneieren nekter lokalbefolkninga adgang til alle eller enkelte tilbud. Mer sannsynlig er det med funksjonelle barrierer, lokalbefolkninga har ikke behov for overnatting og guiding i jakta, det eksklusive tilbuddet er ikke tilpassa dem. Det vil i praksis si at de er utesengt fra å jakte på de områdene som er avsatt til slik jakt.

Når en skal bedømme slike spørsmål kommer det delvis an på øynene som ser. Folk som bor i andre kommuner, vil si at befolkninga i Meråker har en meget rimelig og god tilgang på jakt og fiske. Lokalbefolkninga i Meråker derimot, vil kunne si at dette ikke er mer enn rett og rimelig, med utgangspunkt i sedvane og tradisjoner. Mange vil også ta til orde for at tilbuddet til lokalbefolkninga burde være bedre.

4.1. Grupperinger i og utenfor kommunen

Når vi snakker om grupperinger, tenker vi her på grupper av personer som har blitt dannet i forhold til utmarksnæringa, eller grupper som manifesterer seg i forbindelse med denne. Vi har

allerede vært inne på noen av dem; arbeidstakere på Bruket og tilreisende jegere er to eksempler.

Vi kan ta utgangspunkt i tre hovedgrupper:

- 1) De som har inntekt av utmarksnæring; disse består av tre undergrupper
 - A/S Meraker Brug (eiere og ansatte)
 - Meråker Jeger og Fiskeforening
 - Campingplasser, handelsstanden
- 2) De som benytter seg av tilbudene; som består av følgende undergrupper
 - Tilreisende jegere og fiskere
 - Lokalbefolkinga i Meråker
- 3) Andre med næringsinteresser i utmarka:
 - Bønder
 - Reindriftssamer

Av de som har inntekter av utmarksnæringa, er eierne av og arbeidstakerne i utmarksnæringa de viktigste gruppene. Men også andre grupper bør nevnes, f.eks. eiere og arbeidstakere innafor servicenæringene. I Meråker kan vi trekke fram campingplasser som har overnattingstilbud til fiskere som et slikt eksempel.

Av brukergruppene er det to hovedkategorier, lokalbefolkinga og tilreisende; jegere, fiskere og andre turister. Grupper som har andre næringsinteresser i utmarka er i hovedsak bøndene og reindriftssamer. Her kan nevnes bruk av utmarka til beiteområder. En aktuell deling av eiendomsinteresser der det er flere grunneiere er:

- a) grunneiere som har interesse i skogbruk og
- b) grunneiere som i tillegg har interesser i alternativ utmarksutnytting

Noen av disse gruppene har oppstått som en direkte følge av utmarksnæringsvirksomheten (arbeidstakere som er knytta direkte til utmarksnæringene, tilreisende jegere og fiskere og hytte-eiere). Andre grupper eksisterer allerede, men de manifesterer seg i forbindelse med utmarksvirksomheten (bønder, de lokale jegerne og fiskerne).

Sjøl om en mer ekspansiv utnytting av utmarksressurserne har mange positive ringvirkninger, er det ofte de konfliktene som oppstår som merkes best. De kan ofte fungere som hindringer for at virksomhet kommer i gang, eller blir utvida. Vi skal i det følgende peke på noen slike aktuelle konflikter.

4.2. Sosiale konflikter

Enkelte konflikter er spesielle for Meråker kommune p.g.a de spesielle eiendomsforholdene. Det er konflikter som knytter seg til juridisk bruksrettighet i deler av utmarka; det er spørsmål som har røtter tilbake til overgangen fra leilendinger til frie bønder. Disse konfliktene skal vi ikke å ta opp. Uten å gå i detalj skal vi trekke fram de konfliktene som kan ha allmen interesse utover Meråker kommune.

Dette er konflikter som oftest har sitt utgangspunkt i:

- * Tilgjengelighet
- * Næringsinteresser
- * Eiendomsinteresser

Disse konfliktene er ofte nært knyttta til hverandre, og de er også knyttta til de ulike grupperingene som vi har nevnt ovenfor.

4.2.1. Konflikter knytta til tilgjengelighet

Fra gammelt har lokalbefolkinga i de enkelte kommunene i Norge hatt særrettigheter på statsgrunn i utmarka. Argumentene for

dette var matauk og direkte næringsinteresser. I våre dager er dette rettigheter som det blir satt spørsmålstegn ved med utgangspunkt i økt behov for rekreasjon og friluftsliv. Dette har sammenheng med at større deler av befolkninga etterhvert bor i byer og tettsteder. Behovet for kontakt med natur i rekreasjonsøyemed er stigende. Dette er en type konflikt som er knyttet til tilgjengelighet, og som lett kan overføres til å gjelde alternativ utmarksutnytting.

Ved satsing på alternativ utmarksutnytting vil det i større grad åpnes for tilreisende. Dette kan i noen tilfeller virke provoserende på en lokalbefolking som tradisjonelt har hatt særrettigheter i utmarka. Det er også et spørsmål som gjelder grunneierenes suverenitet i utmarka. Slik tilgangen til jakt og fiske har fungert fram til våre dager, er det grunneierne som i første omgang har jakt- og fiskerettigheter. En slik suverenitet kan være vanskelig å gi slipp på for mange.

I Meråker er konflikter med utgangspunkt i tilgjengelighet først og fremst knyttet til det differensierte tilbudet som praktiseres. Som vi har vært inne på tidligere, er en del områder reservert til eksklusivt jakt og fiske. Her får vi konfliktlinjer mellom lokalbefolkingen på den ene siden og A/S Meraker Brug og de tilreisende jegerne og fiskerne på den andre siden. Det er ingen åpen konflikt, men vi registrerte en viss misnøye fra lokalbefolkingen over at de i praksis ikke hadde tilgang til de beste jakt- og fiskeområdene. Dette kan kalles for funksjonell utestegning. Juridisk er det ingenting i veien for at også lokalbefolkinga kan kjøpe disse tilbudene.

Vi kan også se dette fra "by-menneskets" side. I Meråker har lokalbefolkinga god og rimelig tilgang på jakt- og fisketilbud. Meråker Jeger- og Fiskeforening disponerer rimlige områder for småviltjakt som det i utgangspunktet bare er lokalbefolkingen som har tilgang til. Via Meråker Jeger og Fiskeforening kan også lokalbefolkinga skaffe seg et rimelig fisketilbud. I tillegg har alle innbyggere i Meråker kommune fri adgang til småviltjakt uten hund og til innlandsfiske. Dette er særrettigheter til

utmarkstilbud som by-mennesket ikke har, og kan fra deres side sees som en utestegning.

4.2.2. Konflikter knytta til næringsinteresser

Dette bringer oss over på de konfliktene som er knytta til ulike næringsinteresser i utmarka. Grunneierne har ofte ulike næringsinteresser, som kan komme til uttrykk dersom en mer ekspansiv utmarksnæring er aktuell. Et eksempel her er konflikter mellom sauueiere og jegere. En annen aktuell konfrontasjon er mellom tamreindrift og jaktinteresser. I Meråker fikk vi høre om noen slike gnisninger, men det var ikke konflikter av noen alvorlig art.

Vi bør også nevne de forskjellige interessene som ligger i skogbruk kontra alternativ utmarksutnytting. Snauhogstfelt og sprøyting kan virke skadelig på viltet. På den andre siden mener mange at et en ikke kan drive effektivt skogbruk samtidig som en tar slike hensyn. Dette er det imidlertid flere syn på. Flere ser viltbruk som en utfordring i skogbruket og mener at disse to formene for drift med fordel kan kombineres (Bondebladet 21.juni 1988). I Meråker er slike typer konflikter ikke aktuelle, i og med at det er en og samme grunneier som eier, planlegger og driver det meste av utmarka.

4.2.3. Konflikter knytta til eiendomsinteresser

Til slutt skal vi nevne konflikter som er knytta til eiendomsinteresser. Der det er flere grunneiere kan det ofte oppstå konflikter som er knytta til den enkelte sine eiendommer. Grensetvister og lignende kommer inn under denne typen konflikter. Men det kan også være konflikter som er knytta til den enkeltes suverenitet over egen eiendom. I alternativ utmarksutnytting er det nødvendig å gi slipp på noe av denne suvereniteten. Den enkelte grunneieren kan ikke lenger alene avgjøre på hvilken måte hans utmark best kan nytties.

Heller ikke denne typen konflikter fant vi i Meråker, i og med de spesielle eierforholdene. En type konflikt som imidlertid kan nevnes, er konflikten mellom bønder som eier grunn langs elva og A/S Meraker Brug som har fiskeretten i elva. Her oppsto det vansker m.h.t. landtråkk. Bruket har fiskeretten, men eier ikke grunnen langs elva. Bøndene som eier grunnen langs elva fikk problemer med tilreisende fiskere som måtte gå over eiendommene for å komme til fiskeplassene. Denne konflikten er nå midlertidig løst ved at grunnelerne langs elva ble innrømt fiskerett. Dette eksemplet er kanskje mer beskrivende for den spesielle eiendomsstrukturen og brukerrettighetene i Meråker, enn for allmene konflikter ved alternativ utmarksutnytting. Eksemplet kan imidlertid ha en viss overføringsverdi, med tanke på grunneiersamarbeid. Dersom enkelte grunneiere i et utmarksområde ikke deltar i samarbeidet, vil en kunne få en lignende situasjon.

4.3. Oppsummering

Som vi ser av gjennomgangen ovenfor, er det mange hensyn som må tas i alternativ utnyttning av utmark. Det er flere interesser som kommer til uttrykk og mange konflikter kan oppstå. De konfliktene som har oppstått i Meråker er stort sett svært spesielle for denne kommunen, og har dels blitt løst ved hjelp av avtaler mellom kommunen og A/S Meraker Brug, der kommunen stort sett har representert lokalbefolkninga. Men sjøl om konfliktene er spesielle, viser eksemplene fra Meråker at konflikter kan tas opp og delvis forbygges ved at det tas hensyn til ulike interesser i planlegging av tilbudene.

I de to siste delene av denne rapporten skal vi ta for oss forutsetningene for at alternativ utmarksutnytting kan komme i stand, og hvilke erfaringer som kan dras av den modellen A/S Meraker Brug praktiserer.

5. SAMARBEID - EN FORUTSETNING FOR OVERFØRBARHET

Før vi sier noe om overføringsverdien av A/S Maraker Brug sin modell for utnytting av utmark, er det nødvendig å klargjøre forutsetningene for overføring. Eiendomsstrukturen er et sentralt moment i denne sammenhengen. Videre skal vi se på utbredelsen av grunneiersamarbeid og utnytting av utmarka i dag. I neste omgang vil vi diskutere årsaker til grunneiersamarbeid og eventuell mangel på dette. Vi vil også vurdere nødvendigheten av samarbeid med parter som ikke er grunneiere, men som har interesser i utmarka. Til slutt vil vi komme med noen betrakninger om hvordan negative holdninger eller mangel på interesse for samarbeid kan endres.

5.1. Eiendomsstruktur

I 1979 var det 191.707 eiendommer i Norge som hadde minst 5 dekar jordbruksareal og/eller 25 dekar produktivt skogareal. Av disse eies 97% (185.734 eiendommer) av enkeltpersoner. 3/4 av disse eiendommene har hver et samla areal på under 500 dekar (SSB, Landbrukstellinga 1979, hefte III s. 24 og 25).

Svært mange eiendommer er med andre ord små. I tillegg er ca. 1/4 av skogseiendommene inndelt i teiger. (SSB, Landbrukstellinga 1979, hefte III s. 84-85). Dette vanskeliggjør alternativ utmarksutnytting ytterligere for den enkelte grunneier. Det ligger altså betydelige barrierer mot en mer intensiv utnytting av utmarka i eiendomsstrukturen.

I ei tid da mange bygdesamfunn sliter med mangel på arbeidsplasser, bør det være ekstra aktuelt å overvinne de nevnte barrierene. Utmarka er en lokal ressurs som bør vies større oppmerksomhet. Lokal utvikling basert på lokale ressurser og egne krefter er forøverig et sentralt element i dagens måte å drive tiltaksarbeid på.

For å oppnå dette, en alternativ utnytting av utmarksressursene, er grunneiersamarbeid nødvendig i de aller fleste tilfeller.

5.2. Grunneiersamarbeid og alternativ utnytting av utmarksressurser

Først vil vi gi et bilde av utbredelsen av grunneiersamarbeid innafor de områdene som er aktuelle for alternativ utmarksutnytting (Tabell 5.1.).

Tabell 5.1. Eiendommer som var med i grunneierlag for felles utnytting av utmarksressurser i 1978

Storviltjakt	28%
Småviltjakt	20%
Ferskvannsfiske	13%
Hytteområder	2%
N =	185.734 (totalt antall eiendommer eid av enkelt-personer)

Kilde: SSB, Landbrukstellinga 1979, Hefte III, s 220 og 228.

Som vi ser av oversikten ovenfor, er grunneiersmarbeid mest utbredt innafor storviltjakt, mens småviltjakt er en god nummer to. Vi skal ikke vurdere om dette er lave eller høye tall, bare slå fast at det er fortsatt mange eiendommer som ikke deltar i grunneiersamarbeid.

Av tabell 5.2 går det fram hvor mange eiendommer som faktisk ble brukt til jakt og fiske i 1978.

Tabell 5.2. Antall eiendommer nytta til jakt og/eller fiske i 1978, i prosent av eiendommer eid av enkeltpersoner.

1.)	Både stor-og småvilt	22%
2.)	Bare storviltjakt	19%
3.)	Anna fiske	13%
4.)	Lakse-og sjøørrettfiske	6%
5.)	Bare småviltjakt	3%

N = 185.734 (antall eiendommer eid av enkeltpersoner)

Kilde: SSB, Landbrukstellinga 1979, Hefte III, s 228.

Et annet poeng er at vilt- og fiskeressursene kan være underbeskatta også i de eiendommene der det drives jakt og fiske. Som tabellen ovenfor viser, var det forholdsvis mange eiendommer som ikke blei nytta til jakt og fiske i 1978. Det er ikke grunn til å tro at dette har endra seg vesentlig i de seinere åra. Vi kan på dette grunnlaget ikke si noe sikkert om hvor store ressurser som ikke utnyttes. Likevel er det gode grunner til å anta at det ligger betydelige uutnytta ressurser i utmarka.

I tillegg til dette må vi også stille spørsmålet om hvem som jakter og fisker i utmarka. Tradisjonelt har det vært grunneierne som har benyttet seg av disse ressursene til direkte matauk. Vi har dårlig med tallmateriale til å belyse hvordan dette forholder seg i dag. Vi vet at både sportsfiske og småviltjakt selges gjennom fiske- og jaktkort til allmenheten. Storviltjakt selges også, men vi har ikke opplysninger om hvor stor del av jakta som selges i forhold til den delen grunneierne sjøl forestår. En undersøkelse omkring hjortejaktvold i fire kommuner i Sør-Trøndelag, viser at 70% av arealene blir nytta av grunneierne sjøl, med eller uten jaktvenner. 1/10 av arealene blir ikke nytta til jakt mens den resterende 1/5 blir utleid til

utenforstående (Rønningen 1985b). Dette materialet tyder på at grunneierne fremdeles utfører størstedelen av storviltjakta.

Små eiendommer, manglende samarbeid og begrensa salg av jakt- og fiskerettigheter, er sammen indikatorer på at de ressursene som ligger i utmarka kan utnyttes bedre. Undersøkelser viser at fellingsprosenten øker betraktelig med økende størrelse på jaktvalda (se vedlegg). Samarbeid for å øke størrelsen på valda, vil derfor kunne gi grunneierne større avkastning, enten de jakter sjøl eller selger jaktretten. I tillegg vil foredling av tilbudet kunne gi økt avkastning. Dette vil også representere en forbedring av forvaltninga i områder der uttaket pr. i dag er for lite.

Den første betingelsen for at slik utnytting kan komme i stand de fleste steder, er som før nevnt grunneiersamarbeid. Vi skal i det følgende se på årsakene til at slikt samarbeid oppstår.

5.3. Årsaker til grunneiersamarbeid

Årsakene til samarbeid er mange, og ligger på flere nivå. Vi skal konsentrere oss om de mest hyppige årsakene som kan ha relevans for alternativ utmarksutnytting. Når ikke annet er oppgitt bygger vi her på to undersøkelser om samvirke i skogbruket (Rønningen 1985a og 1987), og en analyse av årsaker til samarbeid og mangel på samarbeid om hjortejaktvald i fire kommuner i Sør-Trøndelag (Rønningen 1985b).

Vi har valgt å dele årsakene inn i fire hovedgrupper:

- * Egenskaper ved eiendomsstrukturen
- * Egenskaper ved det lokale miljøet
- * Egenskaper ved individene
- * Fordeler ved grunneiersamarbeid

I det følgende vil vi komme nærmere inn på hver enkelt av disse årsakene.

Egenskaper ved eiendomsstrukturen

Som vi var inne på i punkt 5.1. ovenfor, er eindomsstrukturen i norsk utmark stort sett prega av mange små eiendommer og dels av teigdeling. Dette i seg sjøl kan være en årsak til grunneiersamarbeid. For i det hele tatt å kunne nyttegjøre seg ressursene i utmarka, også skogen, har det for mange vært nødvendig eller fordelaktig å gå inn i et samarbeid.

Størrelsen på eiendommene viser seg også å ha en viss innvirkning på deltakelse i grunneiersamarbeid. De helt små og de større eiendommene faller utenfor, mens de mellomstore dominerer. Dette kan være et uttrykk for grad av interesse. Små eiendommer kan bare gi eieren mindre inntekter, sjøl ved optimal utnytting av utmarksressursene. Den økonomiske gevinsten for hver enkelt "liten" grunneier er derfor sterkt begrensa. Sjøl om de trapper opp bruken av utmarksressursene fra null til det maksimale, kan det innebære bare noen hundrelapper i gevinst. Dette ansporer ikke til å se utmarksressursene som et økonomisk potensiale. Om vi summerer alle disse mulige gevinstene i et bygdelag eller en kommune, kan summen likevel bli betydelig. Her er det en slags "motsigelse" mellom den enkelte grunneierens vurdering og lokalsamfunnets muligheter til å skaffe inntekter og arbeidsplasser.

De mellomstore grunneierene kan karakteriseres ved at de har et visst økonomisk potensiale, men dette kan være mer eller mindre vanskelig å utløse uten samarbeid. Grunnen er at den enkelte eiendom er i minste laget til f.eks. å kunne drive effektiv jakt. Bedre ressursuttag gjennom et eventuelt samarbeid, kan gi såpass stor gevinst for den enkelte at samarbeid blir et interessant tiltak.

For de større eiendommene er samarbeid ofte unødvendig i alle fall sett med grunneierens øyne. Hver eiendom er alene stor nok til at utmarksressursene kan utnyttes på en brukbar måte. Utfra dette vurderes samarbeid som lite aktuelt eller lite ønskelig.

Egenskaper ved lokalmiljøet

Sjøl om eiendomsstrukturen skulle tilsi grunneiersamarbeid og den økonomiske interessen er tilstede, er ikke dette alltid nok til å utløse et slikt samarbeid. Det er også andre faktorer som kommer inn i bildet. Vi har valgt å kalle det egenskaper ved lokalmiljøet. Det dreier seg bl.a. om naboforhold og holdninger til samarbeid og nye tiltak. Dersom naboforholdene er gode og de nevnte holdningene er positive, er det lettere å få igang et grunneiersamarbeid med alternativ utnytting av utmarka som mål. Det motsatte er tilfelle når naboforholda er prega av konflikter og det finnes en utbredt skepsis til samarbeidstiltak.

Egenskaper ved individene

I de undersøkelsene som vi har vist til ovenfor (Rønningen 1985 a og b og Rønningen 1987), viste det seg at de personene som var med i grunneiersamarbeid ofte hadde tidligere erfaringer fra samarbeid. Holdninger til samarbeid er sjølsagt en viktig variabel. Det viste seg også at alder spilte en viss rolle. Personer mellom 40 og 49 år var hyppigst representert. Dessuten spiller trolig utdanning en rolle. Sjøl om dette ikke kom tydelig fram i de nevnte undersøkelsene, er utdanning en faktor som vanligvis har innvirkning på organisasjonsdeltagelse (NOU nr.46, 1976).

Fordeler med grunneiersamarbeid

Her tenker vi først og fremst på økonomiske, organisatoriske og arbeidsmiljømessige fordeler som et grunneiersamarbeid kan innebære.

Det økonomiske utbyttet for den enkelte blir oftest større ved felles innsats. Felles investeringer og arbeidsinnsats gir større avkastning og bedre muligheter til å drive mer rasjonelt. Felles organisering og planlegging virker på samme måte. Dessuten kan et samarbeidsprosjekt gi visse arbeidsmiljømessige fordeler. Stikkord her er felleskap, trivsel og gjensidig avlastning.

5.4. Årsaker til manglende samarbeid

På samme måte som vi grupperte årsaker til at samarbeid oppstår, kan vi dele inn årsaker til manglende samarbeid (Rønningen 1985 a og b; og Rønningen 1987):

- * Egenskaper ved eiendomsstrukturen
- * Egenskaper ved lokalmiljøet
- * Egenskaper ved individene
- * Ulemper ved grunneiersamarbeid

Egenskaper ved eiendomsstrukturen

Som vi var inne på tidligere, har de små og store eiendommene en tendens til å falle utenfor grunneiersamarbeidet. Dette kan ha sin årsak i mindre økonomiske interesser fra disse grunneierenes sin side. De små grunneierne ser ingen muligheter til inntekt på sine områder. De store grunneierne kan organisere utnytting av eiendommene uten at det forutsetter samarbeid.

I noen tilfelle kan mange små eiendommer og mye teigdeling synes vanskelig å organisere til en større enhet. Det ville i alle fall kreve en vesentlig innsats for å få til et tilfredstillende samarbeidsopplegg.

Egenskaper ved lokalmiljøet

Dårlige naboforhold og konflikter mellom grunneierne kan være årsak til manglende samarbeid. På samme måte kan negative holdninger til nye tiltak generelt virke hemmende på eventuelle initiativtakere.

Mangel på initiativtakere er en hyppig oppgitt årsak i de undersøkelsene vi bygger på. Det kan altså ha sammenheng med det lokale miljøet. Det er vanskeligere å være initiativtaker i et miljø der en vet en blir møtt av negative reaksjoner, enn der miljøet i utgangspunktet er positivt. Mangel på initiativtakere kan også ha sammenheng med eiendomsstrukturen. Som vi var inne på ovenfor, vil det kreve en større innsats å få til et tilfredsstillende samarbeidsopplegg der eiendomsstrukturen er prega av

små enheter og teigdeling, det blir en vanskelig oppgave å gå løs på.

Egenskaper ved individene

Egenskaper ved individene kan også være en medvirkende årsak til at initiativ ikke blir tatt. Kanskje mangler den ene ressurspersonen, - entreprenøren - som kan få det hele i gang. Men i et lokalmiljø vil det nok vanligvis finnes flere potensielle initiativtakere. Det er nok heller individenes mangel på interesse og mangel på bevissthet om mulighetene ved bedre utmarksutnytting enn generell skepsis som kan hindre dem i å ta initiativ til, eller gå inn i et grunneierlag.

Når det gjelder skepsis (negative holdninger), bunner dette ofte i frykt for konflikter, tap av råderett over egne områder og skjev fordeling av utbyttet. Dessuten kan oppfatninger om at alternativ utmarksutnytting er et nytt og en lite utbredt tiltaksform føre til usikkerhet.

Ulemper ved grunneiersamarbeid

At grunneiersamarbeid kan føre til flere forpliktelser og større arbeidsbyrde, er reelle ulemper. Samarbeid betyr også et visst tap av råderett. Det kan i tillegg være vanskelig å finne fram til egna samarbeidspartnere. Dessuten kan selve organiseringa av samarbeidet by på problemer. Kanskje skorter det både på informasjon, veiledning og praktisk hjelp til å utvikle samarbeidet.

5.5. Andre samarbeidspartnere

I forgående kapittel (kap.4), skisserte vi de konfliktene som kunne oppstå ved alternativ utmarksutnytting. I den sammenheng nevnte vi forskjellige grupper med næringsinteresser i utmarka. Ei av disse gruppene er reindriftssamer. De har næringsinteresser i utmarka, men er ikke grunneiere.

Det kan f.eks. oppstå konflikter mellom jakt og reindrift. Dersom unødige konflikter med utgangspunkt i reindrift skal kunne hindres, er det derfor en fordel å trekke disse interessentene med i et samarbeid. Dette vil imidlertid bare være aktuelt i noen få kommuner.

Vi skal også kort nevne andre aktuelle samarbeidspartnere: reiselivsnæringa, kommune, fylke og lokale jeger og fiskeforeninger. Disse instansene kommer vi tilbake til i neste kapittel (kap.6).

5.6. Hvordan endre holdninger til samarbeid?

Som vi ser av gjennomgangen ovenfor, er mange av årsakene til mangel på samarbeid knytta til holdninger, noe som delvis kan henge sammen med mangel på kunnskap. En måte å endre holdningene på og dermed fjerne noen av årsakene til manglende samarbeid er derfor informasjon. Vi skal se nærmere på type informasjon og hvilke kanaler som kan nytties for å spre den.

Type informasjon og informasjonskanaler

Det er viktig å få fram at alternativ utmarksutnytting er verdt å satse på, at noen har prøvd det og at de har lyktes. Eksemplets makt har innflytelse! Generell informasjon om fordeler med grunneiersamarbeid bør også prioriteres. En bør understreke at det går an å lære av andres erfaringer. På den måten kan en høste av andres kunnskaper når f.eks. vedtekter for et grunneierlag skal utarbeides. Det finnes mange slike lag som fra før har ferdige utarbeida vedtekter. Mange unødvendige misforståelser og konflikter kan unngås om en prøver å lære av feil andre samarbeidstiltak har gjort før.

Denne type informasjon egner seg godt for lokalaviser og lokalradioer. Dersom en grunneier gjentatte ganger hører om velykket utmarksprosjekter på distriktsendinga og samtidig ser oppslag om

det i lokal-avisa, vil interessen øke og holdningene etterhvert endre seg.

Men dette er bare et steg på veien. Mer konkret kunnskap er nødvendig. Orienteringsmøter, kurstilbud og studieturer er et steg videre. Her kan lokale landbrukskontor, bondelag, småbrukerlag eller kommuneadministrasjon være aktuelle initiativtakere. Vi legger ikke fram forslag til noe kursopplegg, men minner om at opplegg for slik skolering finnes allerede (Bygdeturisme - Natur, kultur og mennesker, Landbruksforlaget 1988).

Det er også en fordel å starte i det små og eventuelt utvide samarbeidet etterhvert som erfaringene vinnes. Det finnes gode eksempler på samarbeid om småviltvald som ikke krever stor mye organisering og koordinering. Likevel må det være et mål å stimulere til utvidede utmarkstilbud. Det bør understrekkes at grunneierlag ikke behøver å stå ansvarlig for et totaltilbud. Ved å samarbeide med reiselivsbedrifter, turistforeninger og lignende, kan det gis et mer omfattende tilbud eller pakkeløsninger.

Erfaring fra en type grunneiersamarbeid kan gi positive erfaringer, og en har lettere for å gå igang med et nytt. I gjennomgangen ovenfor var vi inne på at medlemmer i grunneierlag ofte har tidlige erfaringer fra slikt samarbeid (Rønningen 1985 og 1987). Det skulle tyde på at de har gode erfaringer fra slikt arbeid. Det oppstår altså en slags opphopningseffekt. Er en først i gang med et lite prosjekt, er det sannsynlig at dette kan gi ringvirkninger i form av nye og større prosjekter.

5.7. Oppsummering

Vi kan altså slå fast at i de fleste bygdelag og kommuner er grunneiersamarbeid en nødvendig forutsetning for bedre utnytting av ressursene i utmarka. Det er mange eiendommer som ennå ikke er med i slikt samarbeid eller som ikke nytes til jakt og fiske. Det finnes altså et potensiale her.

Den beste måten å påvirke til mer utstrakt samarbeid på, er bruk av informasjon og lokale informasjonskanaler, ved dermed å påvirke holdninger. Denne informasjonen bør ta utgangspunkt i vellykka utmarksprosjekt. Det neste skrittet på veien er mer konkrete tilbud om opplæring.

6. OVERFØRBARHET

Etter gjennomgangen i de foregående kapitlene, kan vi slå fast at kommersiell utnytting av utmarksressurser er mulig. Vi har dokumentert at det ligger betydelige inntektsmuligheter i utmarksressursene. En må imidlertid kombinere alternativ utmarksutnytting med en forsvarlig forvaltning av ressursene og det bør tas hensyn til ulike brukergrupper og næringsinteresser for å unngå unødige konflikter. Dette er hensyn som A/S Meraker Brug har tatt i sin planlegging av utmarkstilbud. Vi har også pekt på at en slik utnytting kan gi positive ringvirkninger for hele lokalsamfunnet. Det sentrale spørsmålet blir da; hva kan andre grunneiere lære av A/S Meraker Brug og andre vellykkede utmarksprosjekter?

Hensikten med dette kapitlet er å forsøke å gi svar på dette spørsmålet.

6.1. Hva kan andre grunneiere lære av A/S Meraker Brug?

Vi skal her hente fram de hovedforutsetninger som vi presenterte for A/S Meraker Brug sin modell for alternativ utmarksutnytting (kap.2). Dette kan være viktig kunnskap å ta med seg for andre som har planer om lignende utnytting av utmarka.

Forutsetningene var som følger:

- * Store utmarksarealer
- * Mulighet til å samordne flere driftsformer
- * Ekspertise og erfaring
- * Infrastruktur
- * Påvirkning av og samarbeid med kommune og offentlige instanser

Alle disse forutsetningene krever større enheter enn en vanlig norsk grunneier forvalter. Stikkordet blir dermed samarbeid

mellan grunneiere og andre interessenter, som vi diskuterte i forgående kapittel.

6.1.1. Store utmarksarealer

Som vi har gjort greie for i kapittel 2, er store utmarksarealer en nødvendig forutsetning for organisering, koordinering og dermed maksimal utnytting av utmarksområdene, særlig m.h.t. jakttilbuda. Det er en sjeldenhets i Norge at en grunneier har så store utmarksområder som A/S Meraker Brug forvalter. Eierstrukturen er prega av mange små grunneiere. Dette gjør at tilgang på større utmarksområder i utgangspunktet ikke er mulig. Stordrift er betinga av et samarbeid mellom grunneierne. Dette forutsetter igjen bevissthet om og interesse for det økonomiske potensialet som ligger i utmarksressursene. Forutsetningene for slikt samarbeid har vi diskutert i kap. 5.

Her skal vi først og fremst slå fast at en viss størrelse på utmarksområdene er en viktig forutsetning for alternativ utnytting av dem. Denne forutsetningen er A/S Meraker Brug en av de svært få grunneierne her i landet som besitter.

6.1.2. Samordning av flere driftsformer

Dersom en allerede har et større område å ta utgangspunkt i, blir også flerdrift gjennomførbart. Med flerdrift mener vi her at flere typer utnytting av utmarka drives av samme enhet innafor et område.

Dette innebærer for det første at samarbeidsenhetene har mulighet for å utvikle, markedsføre og selge flere differensierte utmarksprodukter. For det andre kan samarbeidet gi grunnlag for at skogeierne tar mer hensyn til "utmarksprodukta" når de planlegger skogsdrifta. Med dette mener vi ikke nødvendigvis at skogeierne overlater skogsdrifta til samarbeidsenheten. Det vanlige er at skogeierne som er medlemmer av et grunneierlag eller utmarksleg

driver skogdrifta på individuell basis. Poenget her er at skogeierne gjennom sin deltakelse i et utmarksprosjekt har interesse av å ikke forringje "utmarksprodukta" ved tankeløs skogsdrift. F.eks. kan skogeierne unngå sprøyting som kan skade vilt og jaktmuligheter. Et annet eksempel er at de vil planlegge skogsdrifta slik at områder som er viktige for viltbestanden ikke blir berørt. Et tredje eksempel er at hyttetomter eller utleiehytter blir plassert på steder som ikke vil forringes av skogsdrift.

En radikal mulighet er at samarbeidsenheten overtar driftsansvaret både for medlemmenes skogsdrift og for utmarka.

6.1.3. Ekspertise og erfaring

Kommersiell utnytting av utmarka stiller krav om kompetanse av ulikt slag. A/S Meraker Brug har egen viltstellkonsulent, i tillegg til at de har opparbeidet kunnskap om alternativ utnytting av utmark. Dessuten har de god kompetanse innafor bedriftsledelse og forretningsdrift generelt.

Dersom flere grunneiere går sammen om lignende tiltak, vil de i felleskap kunne ha ressurser nok til å kjøpe kompetanse når det er nødvendig. En annen mulighet er at grunneierne sjøl skolerer seg. Slik skolering kan f.eks. gjøres via samarbeid med landbrukskoler i distriktet, eller andre institusjoner som måtte ha den kompetansen som er ønskelig. Et slikt tiltak er i gang i Buskerud fylke, der blir utmarksnæring knytta til gårdsturisme. Det er inngått samarbeid med en lokal landbrukskole som står for undervisningen. Det er fylkeslandbrukskontoret som står bak dette tiltaket (Halligdølen 7/5, 1988).

Vi må heller ikke glemme at grunneierne sjøl kan ha nyttige kunnskaper og erfaringer. De kan ha erfaringer fra kultivering av fiskevatn, erfaringer fra organisering av jaktvald og erfaringer fra salg av jakt- og fiskekort. Noen kan ha solid organisjonserfaring og noen kan ha økonomisk utdanning. Framfor alt

har mange erfaringer som jegere og fiskere og de har lokalkunnskaper.

6.1.4. Infrastruktur

I likhet med A/S Meraker Brug, disponerer også andre grunneiere ofte gamle husvære som kan settes i stand og brukes som overnattingstilbud til jegere, fiskere og andre turister. Dersom så ikke er tilfelle, er samarbeid med lokale hoteller, campingplasser o.l. en mulighet. Et tredje alternativ er at grunneierne sjøl tar løftet med å bygge ut overnattingstilbud fra grunnen av. Da er det en fordel med flere interessenter. Stordriftsfordelene kan ligge i at de kan kjøpe større materialmengder og dermed få rabatter, eller presse ned byggekostnadene på andre måter (f.eks. ved å utlyse et større byggeprosjekt på anbud). Men grunneierne kan også ha interesse av å utføre bygningsarbeidet sjøl for å skaffe seg ekstra inntekter (som ellers ville gått til et bygningsfirma). Kanskje vil de også kunne bruke materialer fra egen skog.

6.1.5. Aktuelle samarbeidspartnere

I tilfellet A/S Meraker Brug påpekte vi viktigheten av påvirkning av og samarbeid med kommunen. For mindre grunneiere som går sammen om alternativ utnytting av utmarka, kan slike påvirkningsmuligheter være viktige, ikke minst i en planleggings- og startfase.

Det er nødvendig å skape politisk forståelse for tiltaket slik at eventuell motstand og tilhørende hindringer blir minimalisert. I noen tilfeller kan også kommunene bidra med økonomisk støtte, eller annen type hjelp for å organisere samarbeidstiltak. Tiltakskonsulenter eller andre sentrale personer innafor næringsutvikling, vil være naturlige kontakter her.

Også andre offentlige instanser kan være nyttige samarbeids-partnere; landbrukskontorene (skogbrukssetatene inkludert) både lokalt og på fylkesplan. Noen kommuner og fylker har egne viltstellkonsulenter, skogeierforeningene og deres utmarks-konsulenter bør kunne være viktige støttespillere. Vi har allerede nevnt samarbeid med landbruksskoler i forbindelse med skolering.

Under gjennomgangen av forutsetningene for overførbarheten nevnte vi også reindriftsinteressenter som aktuelle samarbeidspartnere, i områder der det er aktuelt.

6.2. Oppsummering

Dette kapitlet er et eksempel på hvordan andre grunneiere kan trekke på erfaringer fra andre vellykka utmarksprosjekt. Fra Meråker ser vi at stordrift er en fordel, og er dermed et argument for samarbeid. Vi har sett hvordan større enheter kan være en fordel m.h.t økonomi, forvaltning, planlegging og samarbeid med andre instanser. Også ekspertise og kunnskaper kan være lettere å trekke til seg ved drift av større enheter.

7. OPPSUMMERING

I denne rapporten har vi sett at alternativ utmarksutnytting representerer et solid økonomisk potensiale. I kapittel 3 så vi at inntektene av utmarksvirksomheten utgjorde en stor økning i kubikkmeterprisen på tømmer for 1987, ca 55%, dersom en regna med nettopriser.

Relativt sett er fortjenesten i alternativ utmarksutnytting høyere enn for ordinær skogsdrift. Dette har sammenheng med at investeringsbehovet og driftskostnadene er forholdsvis lave på utmarkssektoren.

Utmarksvirksomheten skaper også noen ekstra arbeidsplasser på Bruket. Den indirekte virkningen er vanskeligere å måle, men handelsstand, campingplasser og lignende servicebedrifter kan støtte noe av sin virksomhet på tilreisende.

Selv utmarksutnyttinga avler forholdsvis små problemer. Bruket har lagt vekt på at de eksklusive tilbuda utgjør en mindre del av det totale tilbudet. Men det eksisterer en viss misnøye med at lokalbefolkninga føler de ikke har tilgang til de beste jaktområdene og fiskeplassene. De konfliktene som eksisterte i Meråker m.h.t. A/S Meraker Brug sin modell for utnytting av utmarksressursene, var stor sett spesielle for denne kommunen. Lokalbefolkninga er sikra adgang til utmarka og mange av tilbuda er forholdsvis rimelige.

Eksemplet Meråker er imidlertid veldig spesielt fordi det her dreier seg om en stor grunneier. For at lignende utmarksutnytting skal kunne komme i stand andre steder, må mange grunneiere inngå et samarbeid om utmarka (grunneierlag, utmarkslag eller lignende).

Vi har diskutert hvilke faktorer som sannsynligvis hemmer eller hindrer et slikt samarbeid. Kort oppsummert er dette faktorer

knytta til eiendomsstruktur, forhold ved lokalmiljø, individuelle egenskaper og eventuelt almene ulemper ved samarbeid.

Vi mener likevel at hindringene i regelen bør kunne overvinnes. Det krever bevisstgjøring om det økonomiske potensialet som ligger i alternativ utmarksutnytting, og noen må ta initiativ til å danne eller videreutvikle samarbeidstiltak. Vi mener at både kommuner, landbrukskontor og skogeierforeninger har et ansvar for å stimulere eller hjelpe fram slike tiltak. Det vil alltid være en fordel å lære av andres erfaringer for å unngå at nydanna grunneiersamarbeid grunnstøter p.g.a. elementære feil.

Vi vil absolutt anbefale at det trekkes lærdommer av A/S Meraker Brug sin modell for alternativ utmarksutnytting. Særlig tjener denne modellen til å bevisstgjøre om økonomisk potensiale. Den viser også at det går an å bygge opp et differensiert tilbud av utmarksprodukter som kan tilfredsstille de fleste kjøpergruppene.

Sjølsagt må modellen tilpasses lokale forhold ved overføring. Organisering, ledelse, produktutvikling og markdesføring kan skje på flere måter. Visse grunntrekk ved modellen er likevel såpass generelle at de har gode overføringsmuligheter.

TABELLER

Tabell	Side
1.1. Oversikt over A/S Meraker Brugs eiendommer i og utenfor Meråker kommune.....	3
2.1. Elgproduserende areal i Meråker kommune.....	9
2.2. A/S Meraker Brugs jaktareal, nytta til småvilt- jakt.....	11
2.3. Antall kilometer lakserset A/S Meraker Brug forvalter.....	12
3.1. Sammenligning av lønnsomhet i skogsdrift og utmarksdrift, A/S Meraker Brug 1987.....	19
5.1. Eiendommer som var med i grunneierlag for felles utnytting av utmarksressurser i 1978.....	30
5.2. Antall eiendommer nytta til jakt og/eller fiske i 1978.....	31

FIGURER

Figur	Side
3.1. A/S Meraker Brugs totale inntekter, fordelt på sektorer.....	17
3.2. A/S Meraker Brugs inntekter på utmarks- drift.....	18

LITTERATUR:

BRATTESTED, A. og RØNNINGEN, M.: Jegerundersøkelsen i Trondheim.
Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, miljøvernavdelingen, 1987.

RØNNINGEN, Martin: Ein analyse av årsaker til samarbeid - og
mangel på samarbeid - om hjortejaktvald i Agdenes, Hemne,
Orkdal og Snillfjord. Senter for samfunnsforskning,
Universitetet i Trondheim, 1985.

RØNNINGEN, Martin: Samvirke i primærproduksjonen i skogbruket.
Rapport nr.2, 1985, Bygdeforskning, Universitetet i
Trondheim.

RØNNINGEN, Martin: Småskalasamvirke i skogbruket. Rapport nr.2,
1987, Bygdeforskning, Universitetet i Trondheim.

OFFENTLIG STATISTIKK OG UTREDNINGER:

DIREKTORATET FOR VILT OG FERSKAVANNSFISK:

Befolkningsens adgang til fiske i Norge. Trondheim, november
1983.

STATISTISK SENTRALBYRÅ: Jaktstatistikk 1986.

STATISTISK SENTRALBYRÅ: Landbrukstellinga 1979.

STATISTISK SENTRALBYRÅ: Nye distriktstall nr.2, 1988.

STORTINGSMELDING nr.57, 1980/81: Om målsetting og
arbeidsoppgaver for Direktoratet for statens skoger.

VEDLEGG

Tabell 1.

Valdinndelingen i Sør-Trøndelag 1986, dyr tildelt i prosent og fellingsprosent etter størrelse på valdene

Vald med	Vald i %	# dyr tildelt	Fellingsprosent
1 dyr	9	1	41
2 dyr	21	7	46
3 dyr	10	5	63
4 dyr	11	7	63
5 - 9 dyr	34	37	72
10 - 19 dyr	12	25	85
20 dyr og over	4	18	79

(Kilde: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 1987)

Tabell 2

Uttak av elg, A/S Meråker Brug sine arealer fra 1975 til 1987 (gjelder Mostadmarka, Forbygda og Meråker)

Årstall	kilo kjøtt i alt	inntekt pr.dekar	Fellings- prosent
1975	4.858	kr. 0,16	57
1976	6.000	kr. 0,19	75
1977	6.541	kr. 0,27	62
1978	7.401	kr. 0,33	66
1979	8.645	kr. 0,36	80
1980	11.598	kr. 0,56	76
1981	11.377	kr. 0,52	72
1982	12.927	kr. 0,76	87
1983	15.093	kr. 0,95	74
1984	16.310	kr. 0,97	76
1985	16.357	kr. 1,07	71
1986	15.100	kr. 1,11	69
1987	15.610	kr. 1,30	77

(Kilde: A/S Meråker Brug)

Tabell 3 Laksefisket, A/S Meraker Brug 1986 og 1987:

Uttak:	1986	1987	endring i %
Antall laks:	234	188	- 20%
Antall kilo:	941	1071	14%
Snitt vekt :	4,02 kilo	5,7 kilo	42%

(Kilde: A/S Meraker Brug)